CAMIL PETRESCU'S CHARACTERS – "IDEEAS" OR "LIVING BEINGS"?

Alina Maria TISOAICĂ
University of Piteşti

***Abstract**: The paper presents the idea according to which the characters of Camil Petrescu's work are not simple human-beings, but human-beings who represent absolute ideas. In his activity as a playwright, Camil Petrescu creates not a theatre of ideas, but of significations, of great ideas. His characters can only be defined properly taking into account their striving for absolute. The characters aspire to the ideal justice, ideal love, but also to all the human feelings and manifestations. As a writer, Camil Petrescu also creates representative characters for his novels which get a dramatic shape because of the changes of attitude suffered by the heroes. There are mentioned and analysed ideas corresponding to Gelu Ruscanu, Andrei Pietraru, Pietro Gralla, Mitică Popescu, Ştefan Gheorghidiu, Fred Vasilescu or G.D. Ladima. Although apparently simple human-beings, Camil Petrescu's characters have a special connotation.*
***Keywords:** characters, absolute ideas, dramatic shape*

George Călinescu afirma referindu-se la drama Jocul ielelor a lui Camil Petrescu că aceasta: "vrea să fie o dramă ideologică şi izbuteşte la lectură să ofere o dezbatere inteligentă, dar numai atât, ideile nefiind încorporate în oameni vii" (1985, p.747). În general, ceea ce impresionează în opera lui Camil Petrescu este energia eroilor săi care tinde să supună ordinea existențială, respingând prejudecățile curente. Eroii autorului întruchipează nu simple idei, ci idei absolute.

În activitatea sa de dramaturg, Camil Petrescu nu creează doar un teatru de idei, ci un teatru al marilor idei, un teatru de semnificații, în care dramatismul stă în descoperirea semnificației fiecărui gest şi în confruntarea ei cu semnificațiile aşteptate şi dorite. După cum autorul însuşi afirma: "Nu e greu de recunoscut o piesă din şcoala teatrului de idei : are de obicei ca erou un intelectual clasat, care are o teorie generală a vieții. El ține să arate, să demonstreze cu câteva fantese care dialoghează, justețea ideii lui. Vor fi câteva acțiuni şi detalii cu caracter simbolic. Eroul va fi picher de şosele când va simboliza pe cel care deschide drumuri noi, va fi pictor de biserică când va trebui să simbolizeze magia religioasă, va fi aviator când va întrupa un idealist care vrea să facă oamenii să zboare"(Petrescu, 1971, p.246-247).

Personajele reprezintă forțe unitare neinfluențabile, intelectualitatea la Camil Petrescu nefiind înțeleasă în sens restrâns, ci ca un mod al conştiinței, "în sensul disponibilității şi activității cerebrale" (Ghidirmic, 1975, p.64). Cine vede idei devine neom şi rămâne cu nostalgia absolutului. Apare în opera lui Camil Petrescu, mai ales în opera dramatică, ideea posibilității comunicării personajelor cu absolutul, însă aceasta este himerică, iar eroii cad înfrânți precum miticul Icar. Drama absolută se desfăşoară în concepția lui Camil Petrescu în câmpul conştiinței, iar intensitatea dramatică este în funcție de amploarea acestor sfere şi de orizontul lor de cunoaştere.

Gelu Ruscanu este primul dintre eroii lui Camil Petrescu care îşi asumă, ca pe o ironie a sorții, inadecvarea la circumstanțe a spiritelor care nu se pot defini decât prin absolut, primul care trăieşte tragic opoziția ireductibilă dintre ordinea noocrată, ca ordine strictă a valorilor semnificației şi ordinea valorilor simplu trăite. A participa la evenimente, a trăi pur şi simplu, fără preocuparea de a degaja semnificația gesturilor înfăptuite şi adecvarea acestei semnificații la sistemul gândit al lumii, ar însemna pentru Gelu Ruscanu, pentru Andrei Pietraru, pentru Pietro Gralla, pentru Ştefan Gheorghidiu

BDD-A5517 © 2007 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:22 UTC)

eliberarea de sub fatum-ul tragic. “Dispoziţiile afective pot exista în noi sub mai multe forme: 1. inconştientă sau subconştientă, adică în stare ascunsă; 2. conştientă, aceasta fiind forma obişnuită; stările afective ne sunt cunoscute şi ni se impun în calitate de fapte pur şi simplu constatate; 3. analitică, adică elaborată prin relfecţia care le derulează şi le prezintă în integralitatea evoluţiei lor” (Ribot, 1988, p.128). Vina eroilor lui Camil Petrescu este de a compara semnificaţii şi de a se implica în inadecvarea lor.

Gelu Ruscanu este guvernat de valorile fundamentale eterne ale omenirii : adevăr, bine, frumos, deşi ideea absolută de dreptatea nu poate fi decât una individualistă ce duce la conflictul între absolut şi relativ, respectiv la conflictul eroului cu sine: “Nu va fi niciodată dreptate reală în lume, până când ideea de dreptate nu va rămâne intangibilă, absolută” (Petrescu, 1976, p.141). Dar eroul nu concepe numai dreptatea la modul absolut, ci şi dragostea: “Ţi-am spus că iubirea e un tot sau nu e nimic…O greşeală nu are sens aici…Dacă într-o pagină intreagă de calcul, un inginer a zis o singură data trei şi cu patru fac opt, tot calculul este nul şi podul se prăbuşeşte…”(Petrescu, 1976, p.165) şi, în general, toate sentimentele şi manifestările omeneşti : “O fericire, pe care nu o poţi gândi durabil, nu e fericire şi, încă o dată, fără certitudine nu poate fi în lume nici adevăr, nici frumusețe…(Petrescu, 1976, p.174). De aici drama lui Gelu Ruscanu de a fi înțeles că aspiră prea sus pentru a găsi suport în realitate. Problema sinuciderii eroului îşî găseşte răspuns şi în ceea ce declara Camil Petrescu în 1942 în Revista Fundațiilor : “Doctrina ideilor este gluma imensă a unui geniu care a renunțat”.

Drama lui Gelu Ruscanu se va repeta, în împrejurări diferite, cu aproape toate personajele autorului : “A avut trufia să judece totul…S-a depărtat de cei asemeni lui, care erau singurul lui sprijin…Era prea inteligent ca să accepte lumea asta aşa cum este, dar nu destul de inteligent pentru ceea ce voia el. Pentru ceea ce năzuia el să înțeleagă, nicio minte omenească nu a fost suficientă până azi…L-a pierdut orgoliul lui nemăsurat…”(Petrescu, 1976, p.177).

Andrei Pietraru din “Suflete tari” este un alt geniu care trăieşte, de această dată, drama iubirii absolute. Eroul este îndrăgostit de Ioana Boiu-Dorcani, iar când acesta îi mărturiseşte dragostea, ea îi ia sentimentele în derâdere: “Te compătimesc…pentru că naivitatea dumitale e mai curând de plâns”(Petrescu, 2004, p.158). S-a spus despre Andrei Pietraru că este tipul intelectualului stăpânit de angoasă. Încearcă să se sinucidă pentru a-şi dovedi onestitatea, nevinovăția, însă nu moare, fiind salvat de prietenia celor care țin la el şi de faptul că îşi dă seama de valoarea clasei sociale din care provine. Andrei Pietraru nu urmăreşte prin cucerirea Ioanei Boiu-Dorcani “o poziție socială, cât un lucru absolut gratuit, fără finalitate practică, imediată, pătrunderea într-o lume a elitelor spiritului” (Ghidirmic, 1975, p.73). Pentru erou, Ioana este un ideal care se prăbuşeşte: “Pe dumneata te-am ucis în mine…Eşti moartă…mai moartă decât dacă n-ai fi existat niciodată…”(Petrescu, 2004, p.191). Personajul suferă ceea ce numea Th. Ribot o conversiune care se produce “brusc, pe neaşteptate, ca în cazul unei crize sau al unei erupţii : procesul are o dată de apariție şi pare să ducă la transformarea omului cât ai clipi” (Ribot, 1988, p.92).

Eroul nu întruchipează un personaj ambițios, lucid, rece sau calculat, ci unul pasional, temperamental, imprevizibil, uneori imprudent. Eşecul lui Andrei Pietraru se datorează şi faptului că, aşa cum reiese încă din prolog, eroul îşi închipuie pentru sine o lume ideală, unde personajele apar pe rând şi fantomatic, de undeva din aer, cât mai dematerializate, căci nu sunt, în forma aceasta, decât visurile şi iluziile eroului, lumea nu cum e, ci cum îşi închipuie el că e, adică pe dos decât în realitate, ficțiuni elaborate, cărora el şi-a adaptat lunatic existența. Ceea ce distruge Andrei Pietraru odată cu

BDD-A5517 © 2007 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:22 UTC)

dragostea pentru Ioana, este, de fapt, himera iubirii absolute. Cele două suflete tari plătesc cu pierderea idealului faptul de a fi visat că l-ar fi putut atinge vreodată.
Pietro Gralla, fost corsar, rob la galeră, sclav la un bătrân cărturar din Damasc, bun pilot de corabie, cunoscător de carte şi de mai multe limbi, conte roman, cavaler de Malta, dar şi cavaler al demnităţii şi loialităţii, personajul principal din drama Act veneţian este stăpânit de aceeaşi patimă pentru absolut, pentru absolutul în dragoste, care duce la anularea lui ca fiinţă umană. Considerând că Alta este femeia ideală, lumea eroului se prăbuşeşte când află că aceasta îl înşela cu Cellino. Asemeni lui Andrei Pietraru, Pietro Gralla îşi abandonează idealul prin părăsirea femeii iubite: "Dacă e vorba despre femeia care mi-a fost nevastă, pe care am iubit-o, e de prisos…Aceea e moartă de mult. E mai moartă decât dacă nu s-ar fi născut vreodată…" (Petrescu, 1973, p.224). În legătură cu raţionamentul pur pasional, Th. Ribot nota : "Se spune că furia nu raţionează. Eroare. Furia raţionează, căci ea subjugă inteligenţa şi o forţează să-i servească interesele; iar serviciile pe care le primeşte i le întoarce la rându-i cu dobândă. Se ştie câtă energie furnizează spiritului pasiunile şi ce resurse neprevăzute desfăşoară spiritul sub influenţa lor. De îndată ce furia cade, eşafodajul de raţionamente ridicat de ea cade el însuşi" (Ribot, 1988, p.82).
Drama lui Pietro Gralla constă în faptul că acesta trebuia să creadă în ceva, într-o dragoste desăvârşită, care în cazul lui îşi pierde valoarea, pentru că se înşelase : "Pricepe : dacă totul se prăbuşeşte în mine azi, nu e pentru că am fost minţit sau înşelat, cum spuneai tu…ci fiindcă m-am înşelat…m-am înşelat singur, înţelegi?" (Petrescu, 1973, p.234). Eroul întruchipează dragostea cavalerească, ghidându-se după axioma potrivit căreia : "Dragostea este principiul oricărei glorii şi al oricărei virtuţi" (Ribot, 1988, p.87). În esenţă, Pietro Gralla este un personaj dinamic, înşelat însă de propriul ideal.

Camil Petrescu creează personaje reprezentative pentru creaţia sa şi în comedii. Un astfel de exemplu este Mitică Popescu, care, deşi pare desprins din comediile lui Caragiale : "După replica dată necesităţii compromisului în Jocul ielelor, după cea stendhaliană din Suflete tari şi după cea shakesperiană din Act veneţian, vine rândul lui Caragiale" (Rotaru, 1972, p.624), are un fond sufletesc mult mai complex, după cum afirma George Călinescu : "supără faptul de a nu da de niciun Mitică" (1985, p.748).

Pentru Camil Petrescu, Mitică Popescu este tipul reprezentativ al românului, întruchipând personajele populare, omul simplu, geneza lui fiind, după cum afirma Virgil Brădăţeanu : "revolta şi visul, nevoia de a trăi iubirea cu amarul şi deliciile ei, de a înţelege şi a fi generos, dar şi de a trage palme" (1970, p.33). Eroul este un lăudăros în faţa colegilor, dar slugarnic şi temător în faţa şefilor, inteligent, hazliu, celebru. Deşi se comportă copilăreşte în unele situaţii şi se ascunde în spatele unei măşti care lasă să se vadă un om rece, indiferent, în realitate Mitică ascunde un pumn de inimă, sufletul unui om "întreg şi adevărat, totdeauna el, în esenţă bun, în ciuda eforturilor pe care le face de a părea altfel decât este" (Brădăţeanu, 1970, p.333).

Deşi s-a spus că piesa este o reabilitare a miticismului, a ceea ce spunea George Călinescu despre Mitică Popescu că ar fi "de toate şi deci şi canalie" (1985, p.748), nu trebuie ignorat faptul că personajul este creionat din punctul de vedere al unui scriitor care are oroare de miticism prin chiar atitudinea sa filozofică. De aceea Mitică Popescu din opera lui Camil Petrescu este diferit de cel din comediile lui Caragiale cu care se aseamănă ca suprafaţă, el fiind în realitate un lac profund cu adâncimi nebănuite, piesa păstrându-şi semnificaţiile filozofice. Ceea ce îl deosebeşte pe Mitică Popescu de eroii dramelor este faptul că acesta îşi atinge prin iubire idealul, care pentru el era tot atât de departe ca stelele, de aceea nu devine un învins. Dar după cum afirma dramaturgul : "Teatrul nu este şi nu poate fi altceva decât o întâmplare cu

BDD-A5517 © 2007 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:22 UTC)

oameni. Orice operă care s-a abătut de la acest principiu a fost sortită pieirii. Teatrul de idei este o nesfârşită confuzie" (Petrescu, 1971, p.254). Dacă ideile trec, oamenii rămân întrucât soarta ideilor e aceea de a se demoda, de a se decolora.

Şi în cazul romanelor, la Camil Petrescu se poate analiza caracterul dramatic al operei în toate acele izbucniri bruşte de atitudine pe care le trăiesc personajele unele în raport cu celelalte.

Ştefan Gheorghidiu, eroul din Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război este şi el un susţinător al ideii de iubire absolută : "acei care se iubesc au drept de viaţă şi de moarte unul asupra celuilalt" (Petrescu, 2006, p.15). Dar drama lui Gheorghidiu nu e numai una erotică, ci şi una a cunoaşterii, acţiunea atingând centrul nervos al creaţiei, desfăşurându-se în "focarul gândirii lui Camil Petrescu" (Ghidirmic, 1975, p.103). Ştefan Gheorghidiu este un personaj problematic, un intelectual, student la filozofie, un tip orgolios, avid de cunoaştere absolută, atât prin dragoste cât şi prin experienţa directă, trăită a războiului.

Prima experienţă a cunoaşterii, iubirea trăită sub semnul incertitudinii e semnalată încă de la începutul romanului, în capitolul care narează faptele retrospective: "Eram însurat de doi ani şi jumătate cu o colegă de la Universitate şi bănuiam că mă înşeală." (Petrescu, 2006, p.16). Acesta este începutul drumului spre căutarea adevărului, suferinţa lui căpătând dimensiuni cosmice în consens cu nevoia sa de absolut, îndoiala fiind o stare de sentiment: "Ea constă în esenţă dintr-un conflict între două tendinţe ale gândirii, incompatibile sau antagoniste, fără a putea să rezulte vreo concluzie. În timp ce certitudinea este o stare de repaus, îndoiala manifestă o poziţie instabilă, o luptă, o stare de agitaţie însoţită de conştiinţa unei activităţi cheltuite în van: o stare penibilă, în fond; acest sentiment, însă, nu este decât efectul conflictului intelectual" (Ribot, 1988, p.86). Personalitatea eroului se defineşte în funcţie de acest ideal – dragostea.

Aspirând la dragostea absolută, eroul doreşte certitudinea absolută. Natură reflexivă, conştient de chinul său lăuntric, Ştefan Gheorghidiu adună progresiv semne ale neliniştii şi îndoielilor sale interioare şi le disecă cu minuţiozitate. Ceea ce reuşeşte mai bine autorul "nu este atât afundarea în regiunile obscure ale conştiinţei, cât exactitatea aproape ştiinţifică în despicarea complexelor sufleteşti tipice" (Vianu, 1977, p.369).

Drama erotică capătă alte dimensiuni prin cealaltă ipostază existenţială a eroului plecat pe front din acelaşi orgoliu al cunoaşterii, dar şi din sentimentul onoarei, al loialităţii de sine. Experienţa războiului este pentru Ştefan Gheorghidiu unică, decisivă, un punct terminus al dramei intelectuale, o dramă a personalităţii, gelozia devenind un sentiment lipsit de însemnătate, sau cum apare ea definită în lucrarea lui Th. Ribot, "o specie de teamă care se raportează la dorinţa de a păstra un bun oarecare" (1988, p.88). Eroul nu este un învins sentimental, ci un învingător, conştient că nu drama sa individuală, cauzată de gelozie, trebuie luată în considerare, ci lupta şi sacrificiile întregului popor în războiul pentru întregirea patriei. Ştefan Gheorghidiu "este deci un intelectualist, o natură reflexivă şi pătrunzătoare care suferă pentru că gândeşte şi analizează" (Vianu, 1977, p.373).

În Patul lui Procust, G.D. Ladima, Fred Vasilescu şi doamna T sunt personajele care atrag atenţia asupra personalităţii lor marcată de aspiraţia spre absolut. Deşi văzut ca un bărbat naiv, un nebun incomod de către Emilia, Ladima este considerat de Fred Vasilescu omul serios, pe când doamna T vede în el un om cult. În realitate, drama lui Ladima este aceea de a fi avut conştiinţa propriei degradări morale, atât din punct de vedere social, cât şi sentimental. Fred Vasilescu este personajul enigmatic din roman,

BDD-A5517 © 2007 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:22 UTC)

care deşi pare a fi eroul perfect, moare luând cu el şi tainele sale. Doamna T este personajul care aspiră spre iubirea ideală, însă totodată reprezintă ea însăşi idealul de feminitate din întreaga operă a lui Camil Petrescu : "îmi place lumina…apoi pământul…cartea…rochia…fructele…zăpada…tot ce e neprefăcut…net" (Petrescu, 1976, p.263).

Eroii lui Camil Petrescu sunt în primul rând oameni, însă în acelaşi timp, personajele se subordonează concepţiei autorului, ideea din versurile următoare fiind relevantă în acest sens : "Dar eu / Eu am văzut idei. / Întâia oară brusc, fără să ştiu, / De dincolo de lucruri am văzut ideea. / Cum vezi, când se despică norii grei / Şi negri / Zigzagul de argint al fulgerului viu. / […] / Eu sunt dintre acei / Cu ochi halucinanţi şi mistuiţi lăuntric, / Cu sufletul mărit / Căci am văzut idei." (Petrescu, 1973, p.6-7).

Bibliografie

Brădăţeanu, V., Comedia în dramaturgia românească, Editura Minerva, Bucureşti, 1970
Călin, L., Camil Petrescu în oglinzi paralele, Editura Eminescu, Bucureşti, 1976
Călinescu, G., Istoria literaturii române de la origini până în prezent, Editura Minerva, Bucureşti, 1985
Ghidirmic, O., Camil Petrescu sau patosul lucidităţii, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1975
Petrescu, C., Teze şi antiteze, Editura Minerva, Bucureşti, 1971
Petrescu, C., Jocul ielelor, Editura Minerva, Bucureşti, 1976
Petrescu, C., Teatru, Editura 100+1 GRAMAR, Bucureşti, 2004
Petrescu, C., Mitică Popescu. Act venetian, Editura Albatros, Bucureşti, 1973
Petrescu, C., Opere, I, Editura Minerva, Bucureşti, 1973
Petrescu, C., Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război, Editura 100+1 GRAMAR, Bucureşti, 2006
Petrescu, C., Patul lui Procust, Editura Minerva, Bucureşti, 1976
Ribot, Th., Logica sentimentelor, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1988
Rotaru, I., O istorie a literaturii române, Editura Minerva, Bucureşti, 1972

BDD-A5517 © 2007 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:22 UTC)